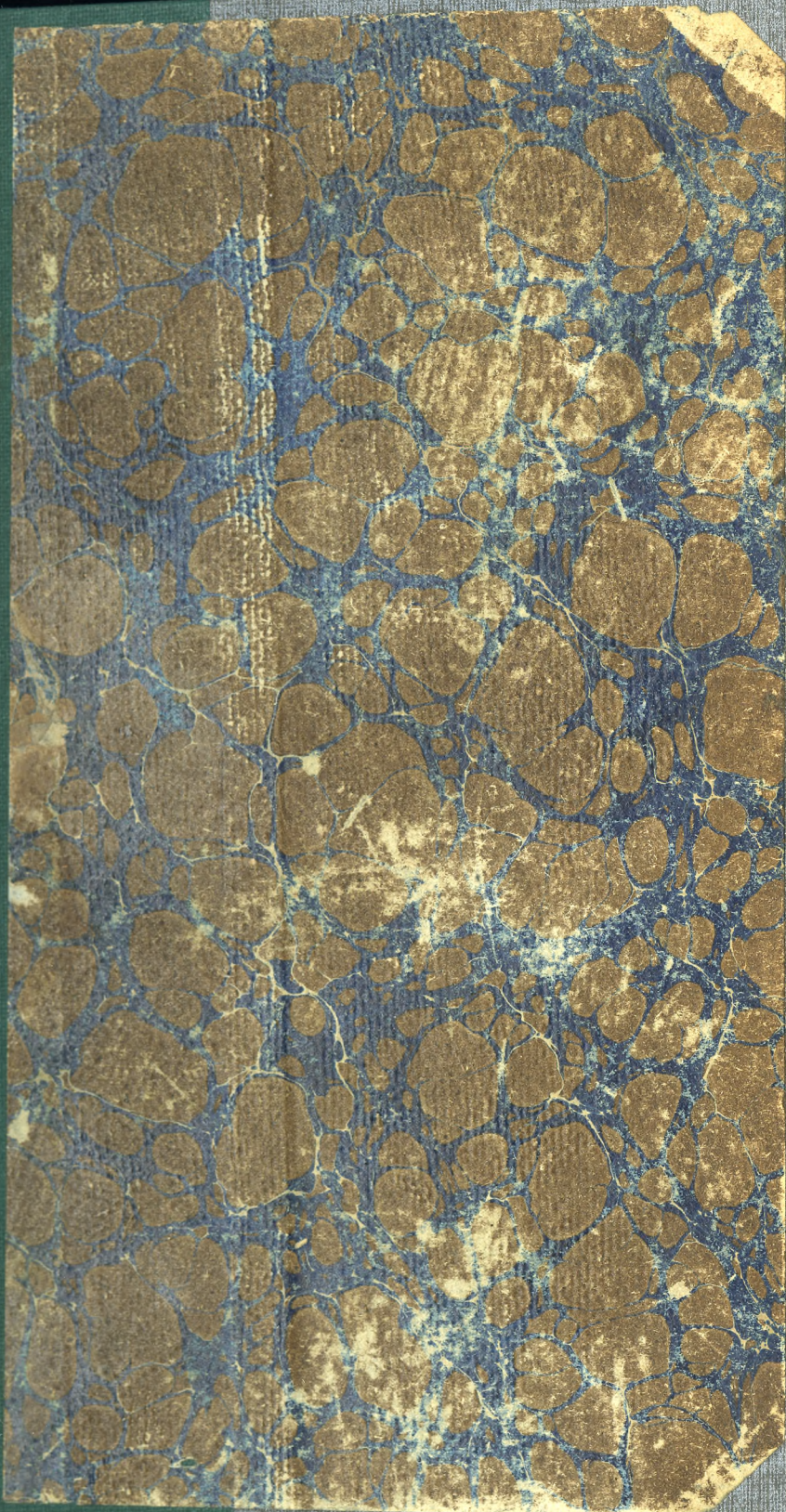

Politikai
röpiratok

153.

153
1363

IZRAEL BAJNOKA.

EMLÉKBESZÉD

CRÉMIEUX IZSÁK ÁDOLF

FŐLOTT

A BUDAPESTI IZRAEL HITKÖZSÉG ZSINAGÓGÁJÁBAN 1880-IKI FEBRUÁR
29-ÉN TARTOTTA

Dr. KOHN SÁMUEL rabbi

e község hitszónoka.

8.

BUDAPEST, 1880.

KIADJA ZILAHY SÁMUEL.

TISZTELT GYÜLEKEZET!

Ajtatos hallgatóság!

1840-ben volt, a zsidó naptár szerint Ádár hó elsején, midőn Damaskusban egy szerzetes és szolgálja nyom nélkül eltűntek, és aljas szenvedélyekkel párosult előítélet azonnal úgy tudta, hogy a gyilkosok a máshitűek vért szomjúhozó zsidók voltak. Az volt az akkor világhírhedéssé vált damaskusi vérvád, melynek alkalmával a zsidóság számára becsülete s jövője biztonsága, az emberiségre nézve pedig az fogott kérdésben: vajjon az újkor eszméi diadalmas haladását a középkor durvasága és babonája meg fogják-e akaszthatni?

1880-ban volt, a minap, s pedig imét Ádár hó 1-én, midőn Páris utcáin roppant gyászmenet vonult keresztül. A háladatos Franciaország legjobb fiainak egyikét temette. Mint gyászolók a kormány, a nemzet, a tudomány, a művészet, francia és külföldi testületek s egyletek képviselői kísérték a koporsót. Benne pedig örök álmát aludta az, ki 40 évvel ezelőtt a damaskusi vérvád diadalmas hőse volt. A koszorúk alatt, melyeket az emberiség legszentebb eszméi nevében raktak oda, *Crémieux* *Izsák Ádolf* szunnyadozott.

Igazságtalanság, méltatlanság volna, ha a zsidóság nevében azt mondanám: „Az enyém volt a nagy halott!” Nem! Csak az övé is volt. A 84 éves aggastyán nagy történelmi korszakot élt és kiváló szerepet vitt benne. A világot átalakító ama dicső új eszméknek, melyeket e korszak szült, ő volt legbuzgóbb hirdetőinek, leghatalmasabb bajnokainak egyike. Lángelméje s bátorsága, jelleme s nemzete bizalma a szabadság harezosainak első sorába állították, s a legmagasabb államhivatalokkal felruházták őt. De midőn utolsó nyugalomra kísérték Franciaország agg szabadsághősét, még csak *egy* nyilvános ügynek állott élén: mint az „Alliance israélite universelle“ elnökét temették őt el. Tettdús élete utolsó éveiben ifjabb karokra bízta a politikai küzdelmeket; csak *egy* küzdelmet folytatott utolsó leheletéig, azt, melyet felekezete szolgálatában az előítélet ellen vívott. „Ha majdan végóráim üt“ — azt mondá egykor — „azon tudattal válok meg, hogy félszázadon át ernyedetlenül törekedtem ama cél elérésére, melyet pályám kezdetén magamnak kítűztem volt, s ez: a zsidóság jogainak kivívása, s a zsidók ujjaszületése.“ S ő szavát beváltotta fényesen, nyagszerűen!

De vajjon miként vivott ő a zsidók jogaiért? A zsidók ujjaszületését mikép fogta fel?

Ájtatos hallgatóság! Felekezetünk nagy halottját e házban nem tisztelhetjük meg méltóbban, mintha e kérdésre választ keresünk. Tekintsük tehát *Crémieuc*-t mint *Izrael bajnokát*, figyelvén a próféta e szavára: „Az ő neve: csodálatos tanácsadó, Isten bajnoka, atya mándörökéig, békefejedelm.”¹⁾

I.

Mióta Izrael az ő egy és egyetlen istenével a történelem színhegyére lépett, osztályrésze az előítélet volt, mely ellene fordult. E tünemény történelmi okait ezuttal nem kutatjuk, de annyit bátran mondhatunk: nem a zsidóságnak válnak szegényére. Az előítélet pedig szörny, mely oly erős, hogy még a történet robogó kerekét is késtetheti. Hisz Izrael számára a középkor tovább tartott, s az ujkor csak később viradt fel, mint a történelemben. Aki e szörnnyel meg akar küzdeni, annak rendkívüli bajnoknak kell lennie, nem csak erős kézzel, hanem erős szellemmel és erős jellemmel is „*csodálatos tanácsulónak*“, ki e szörnyt sötét rejtekéből a fényes napvilágra kiszoritani, a fegyvert megválogatni, s ott tudja villogtatni, ahol kell.

Ily férfi *Crémieux* volt.

Az előítélet már gyermekkorában megtámadta őt, mikor, mint maga elbeszéli, szülővárosa utcáiban nem járhatott a nélkül, hogy ne bántalmazták volna — s szülővárosa most koszorút rakott le a zsidógyermek koporsójára, hogy nagy fiában maga magát tisztelje meg. Az előítélet gúnyos kacajjal fogadta, midőn 1842-ben mint első zsidó lépett be a francia képviselőházba — s ugyanaz a ház két izben mint igazságügyi minisztert üdvözölte őt és most ünnepélyesen elismerte, hogy Franciaország halottja ő. Igen! Ő „*csodálatos tanácsadó*“ volt, ki az előítéletet elnémitani, megtörni tudta, aki vállalkozhatott arra, hogy Izrael bajnoka lesz. S vajjontudj átok-e, hogy miért? Mivel nem mint olyan, hanem mert mint „*Isten bajnoka*“ lépett a küzdőterre.

Sok harezot vivott ő Izrael nevében s Izrael érdekében. A damaskusi vértanukat s ezekkel Izrael becsületét s jövőjét ő mentette meg. Az algiri zsidóságnak ő hozta meg az egyenjoguságot. Szót emelt a rumániai, szerb, orosz s perzsa zsidóság jogai s szabadsága mellett, s bárhol történt, hogy hitfeleit elnyomták, ott volt „a csodálatos tanácsadó“ szelleme fegyverével.

Hálával elismerjük.

De ezeknél fényesebb harezokat vivott Izraelért ott, a hol nem érte, hanem mint „*Isten bajnoka*“ vivott mindazért, ami az emberiség előtt dicső és szent. *Crémieux* egyike volt ama gondviselésszerű férfiakkak, kiket

¹⁾ Jéssaj. 9. 5.

Isten néha kiküld: „Menj oda, és küzdj igazságért és elnyomott jogért!”¹⁾ — S ő küzdött értük — mindenütt. Fegyvere szava volt, elragadó, gyújtó szava. De „szája vesszejével az egész fölélet ostromozta, s ajkai lehetetlével megölte a gonoszságot.”²⁾ Mert e szava elhangzott a lakott föld legtávolabb széleig. Ahol elnyomottak sohajtottak, ahol szerencsétlenek könyeztek, ahol rabbilincsek esőrögtek, ahol méltatlanságot követtek el — ott hallatszott. Ő volt bajnoka, védője a szabadságnak s a szabadság mártírjainak hazájában. Ő szószólója a nőknek, kiket társadalmi állásuk a keleti országokban rabszolgákká megaláz. Ő volt ügyvivője, felszabadítója a néger rabszolgáknak, kiknek lánczai a világ minden tengerében szétszórt francia telepeken az ő kormányrendelete folytán hullottak le. A szerencsétlen, földre tiport Lengyelország ügyét ő karolta fel. Ő volt az, a ki kész volt, egy száműzött királyi családot védelmezni a felbőszült nép dühe ellen. Ő emelt szót s küldött segélyt, midőn mohamedán hitrajongás 1860-ban a Libanonban s Szíriában a keresztényeket öldöste s üldözte. Ő „Istennek bajnoka” volt, „mert a jog s az igazság Istene,”³⁾ s ezekért küzdött ő, s azért követelhetette azokat Izrael számára is. Mert valóban, követelte volna akkor is, ha zsidónak nem is született volna, amint másrészt zsidó létére zsidó ügyet nem ismert soha, ha nem volt egyszersmind az igazságnak ügye is. — Egy zsidó, ki egy francia államügyben aljas szerepet vitt, a királynét s benne a nőt is elárulván, hozzá fordult, hogy emlékiratot írjon védelmére. „Иа — azt válaszolta — én rám mint hitsorsosra számított — tévedt. Önt hitsorsosnak nem ismerem. Ön nem tartozik semmiféle hitfelekezethez sem!”

Crémieux „esodólatos tanácsadó” volt Izrael számára, mivel „Istennek bajnoka” volt továbbá egész élete által is.

Azt mondtunk, hogy az előítélet szörny; ennek pedig egyik szeme tompalátásu, másik szeme megint rendkívül éles. Az előbbivel ott lát, hol a zsidók emberi vagy polgári erényeit tekinti, melyeket soha s sehol sem lát; az utóbbival ott, hol gyarlóságaikat keresi, melyeket mindig s mindenütt, s oly nagyoknak lát, hogy a zsidók hibájából az egész zsidósággé lesz. Crémieux egész élete férfiut mutatott, ki oly nagy volt, hogy a legközelebbi szemnek is nagynak tűnt fel; de másrészt oly tisztajellemű is, hogy foltot még a legélesebb szem sem vehetett rajt észre.

Nem beszélem el Crémieux életét; ismeri mindenki, aki századunk történetét ismeri. Elég megjegyezni, hogy maga a politikai pártküzdő — ez pedig nem igen szokta válogatni fegyverét — nem merte őt megtámadni mint embert — oly jótékony s nyájas, oly önzéstelen s szigorú becsületérzésű volt; nem mint államférfiut, — annyira igazságos volt, s oly következetes tántoríthatlan híve a szabadságnak, hogy a hatalom előtt nem hajolt meg soha; legkevésbbé pedig mint hazafit. Hisz Crémieux a legtisztább, lelkesült, majdnem rajongó hazafiságnak dícső megtestesülése

¹⁾ Zsolt. 45. 5.

²⁾ Jézsaj. 11. 4.

³⁾ Móz. v. k. 1, 17.

volt, ki hazáért s nemzetért erőt, nyugalmat, állást, vagyont áldozott, és kész volt életét is áldozni. S hogy e férfi, ki „Istennék bajnoka“ volt, mivel mindenért lánigolt, a mi dicső s szent, a ki nagy volt mint ember s jellem, nagy mint államférfi, s még nagyobb mint hazafi, nem csak hogy zsidó volt, hanem minden alkalommal fennen hangoztatta „igen, zsidó vagyok én!“¹⁾ — ez által leginkább volt ő Izrael bajnoka.

Igy küzdött ő a zsidóságért!

II.

„Az ő neve csodálatos tanácsadó, Isten bajnoka“; de ép azért megérdemelte azt a nevet is: „*atyá mindörökkéig.*“ „*Atya*“, a mennyiben az aggastyán egy zsidó világegylet elnöke volt, „*mindörökkéig*“, a mennyiben hisszük, hogy *Crémieux szelleme* az „Alliance israélite universelle“ elnöki székén ülni fog *mindörökkéig.*

Merész tett volt tőle, ily együletet teremteni, mely új tápanyagot nyújthatott a régi előítéleteknek, hogy a zsidóknak különérdekeik vannak, s hogy ezek nem férnek meg a társadalom s a nemzet érdekeivel. Ezt másvalaki mint épen *Crémieux* nem merhette.

Tizennégy évvel ezelőtt rövid ideig fővárosunkban időzött. Itt volt e templomban, ott állott az emelvényen s beszélt hozzánk; de hitközségünk zöme nem értette. Francziául, s csak is nemzete nyelvén beszélt. Csak a mikor Izrael évezredes szent hitvallását hangoztatta: „*Semá Jiszróel, Adonáj Elohéni, Adonáj echod*“, „*Hallelud Izrael! Az Örökkévaló a mi Istenünk! Az Örökkévaló egy s egyetlen!*“ — akkor értettük meg egymást mindnyájan. Nem franczia zsidó volt ő, hanem zsidó franczia, s egyület akart ő, melynek tagjai minden nyelvnek s minden nemzetnek gyermekei, kiknek csak egyetlen egy közös ügyök van: épen e „*Semá Jiszróel*“ szó. Azokat hívta ő, kik kötelességeiknek, az emberiség s a társadalom, hazájuk s nemzetük iránt meg tudnak felelni, de erővel s akarattal bírnak még arra is, hogy vallásukért, felekezetükért is érezzenek, áldozzanak. Másokat nem hívott, s mások nem jöttek, és mondom: mások ne is jöjjenek! Csak ily zsidók mondhatták s mondhatják, hogy ő számukra „*atyá mindörökkéig.*“ *Crémieux* csak ezeknek lehetett elnökük.

Nem csak védegyületet akart, mely a szabad polgár törvényes fegyverével meg akarja védeni a zsidókat, a hol mint olyanokat még elnyomják s üldözik; többet, nagyobbbat akart ő. Ő az előítéletet nem csak *legyőzni*, hanem *kibékíteni* is akarta, kibékíteni a gyászos multat a szép jellel, ezt pedig előkészíteni még szebb jövőre. Nem csak Izrael tanácsadója, Izrael bajnoka, Izrael atyja, több — „*béke fejedelmé*“ volt ő számára.

Fájdalommal látta a mély s undok sebhelyeket, melyeket a zsidóság testén sok százados elnyomás: gyilok s máglyatűz, rablánc s ostor és megvetés hagytak hátra, főkép a hátramaradt, miveletlen keleten. Égető fájdalommal tapasztalta, hogy az előítélet e sebhelyeket, melyeket

¹⁾ Jónás, 1, 9.

maga okozott, a zsidósággal született foltoknak tekinti, s a zsidókat, mint megbélyegzeteket, külön állásra szorítja a társadalomban, — még nagyobb fájdalommal azt, hogy az előítélet saját felekezetében is él, hol vannak, kik e sebhelyeket a zsidóság eredeti szent jelvényeinek tekintik. Ő, a ki a zsidóság magvát, szellemét ismerte, tudta, hogy ez is elmondhatja a szent igét: „*Feketének látszom, de azért szép vagyok én.*“¹⁾ E sebhelyeket az előítélettel együtt el akarta enyésztetni — népműveltség által. Azért alapította ő, keleti utazásáról visszatérvén, az ottani ugynevezett „Crémieux-iskolákat“; azért később az „Alliance israélite universelle“-t. Ez a Dunától, hazánk déli határain, egész az Eufrates és Tigris partjaig, Török- s Görögországtól Afrika éjszaki szélein egész a Herkules oszlopaig, iskolákat emelt, fentart és segélyez mindenütt, ahol zsidók, félig művelt népek közt, a rájuk ráerőszakolt tudatlanság s előítélet járma alatt nyögnek: népiskolákat, ipariskolákat, iskolákat, hol földművelésre s kézimesterségre tanítják a zsidók gyermekeit, hogy ezek ismét hozzászokjanak a polgári tevékenység ama köreihez, a melyekből oly soká s oly durva módon kiszorították őket, hogy tanulják meg nemzetük nyelvét, és forrjanak össze, kiki az ő nemzetével, szabaduljanak fel szellemileg is, és a társadalomba mint ennek szerves tagjai lépjenek be.

Ez az, mit a zsidók *ujjászületése* alatt értett!

Azért az általa vezényelt zsidó világegyletet még sajátképi *zsidó* egyletnek sem tekintette. „Egyesülésünkhöz“ — így monda — „*minden felekezettel* testvéreinket hívjuk, hogy jöjjenek hozzánk, s segítsenek bennünket a *művelés* s a *haladás nagy művében!*“ S joggal szólott így! Mert az emberiség kisebb vagy nagyobb töredékének társadalmi s szellemi emelése soha *felekezeti*, hanem *általános művelődési kérdés*; ugymint jogért s szabadságért küzdeni, nem *párt-ügy*, hanem az *emberiség ügye*. S valóban! Mig valahol elnyomottak vannak, kiknek velökszületett emberi jogaikat még nem ismerik el, legyenek azok bár néger rabszolgák, vagy rumániai zsidók: addig az *emberi méltóság*, s az *emberi szabadság* forognak kérdésben.

Igy fogta fel Crémieux Izrael ügyét. Még ott is, ahol érte küzdött „*bekéfejezdelem*“ volt. —

„Volt!“ Fájdalom, hogy „volt“, de ninesen többé. A prófétával, ki Élijáhut fel az égbe látta szállni, feljajdulunk mi is: „*Atyám, atyám! Izrael halászekere s lovassága,*“²⁾ Izrael bajnoka és védője, Izrael ereje s büszkesége!

De vajjon tudjátok-e, kedves híveim! mikép tisztelhetjük meg e nagy halottunkat igazán s méltó módon?

Midőn Crémieux, miut a damaskusi vérvád győztes hőse visszatért, a halás zsidóság bajnokát meg akarta jutalmazni. Rendjeleket, nemeségi leveleket s egyéb fényes kitüntetések nem osztogathatott; de több jámbor rabbi régi zsidó tiszteletben részesítette őt, okmányt küldvén

¹⁾ Enek. 1, 5.

²⁾ Kir. II. k. 2, 12.

neki, melylyel a „Morénu“, azaz „tanítónk,“ ezimével rubázta őt fel. E kinevezést fogadjuk el! Ismerjük őt „tanítónk,“-nak halálában is. Hadd tanuljunk meg tőle, *miképp küzdjünk felekezetünk szent ügyeiért, s mi az a zsidóság újjászületése*, mely mindenütt még nem történt meg. Crémieux a szabad polgárrá lett, mostankori zsidó fenséges eszményképét mutatta, és büszkeséggel mondom: felekezetünk annak elismeri. Azt a föld kerekén szétszórt, magában egyenetlen, meghasonlott, még a törvény által is pártokra darabolt Izrael mutatja, mely *egy* a gyászban, melylyel őt siratja. Igaz, ez eszményképet csak kevesen fogjuk elérhetui, mert lángész s jellem, a minő Crémieux volt, csak ritkán születik. De akarjuk azt megközelíteni szörényebb életállásunkban, kiki az ő körében. Akarjuk valóítani a megdicsőült szavát, ki oly forrón érzett, annyit áldozott, s annyit küzdött a zsidóságot, s mégis, vagy helyesebben épen azért azt mondta: *„Kell, hogy a zsidók mindenütt a legelső s legjobb polgárokká váljanak, kiknek jelszavuk munka s becsület!“*

Akkor megtiszteltük őt!

Crémieux neve ragyog „*az Istenért vívott küzdelmek könyvében*“¹⁾, megmarad a történelemben, s élni fog a halás Izraelben mint „*csodálatos tanácsadó, Isten bajnokai, utja mindörökéig, béke fejedelem.*“ „*Örök emlékül maradjon meg a jámbor!*“²⁾ „*Örök emlékül*“ az ő dicsőségére s megtisztelésére! „*Örök emlékül*“ serkentésünkre, hogy bennünket intsén, tanítson, emeljen és védelmezzen halálában is. „*Örök emlékül maradjon meg a jámbor*“, hogy halhatatlan mint a mennyekben, maradjon szelleme mi köztünk is

Ámen!

¹⁾ Móz. IV. k. 21, 14.

²⁾ Zsolt. 112, 6.

